

Dragi prijatelji,

*Trebali smo imati sastanak za godišnje vježbe Bratstva s pitanjem: »Što nas može izbaviti iz ništavila?« Nepredviđeni događaj nas je velikom silinom i dramatičnošću prisilio da odustanemo od našeg susreta, koji smo svi uvijek tako nestrpljivo očekivali. To nije izbrisalo pitanje, ono je samo postalo još življe, zbog prirode izazova s kojim se cijeli svijet mora suočiti. Nastala situacija prisiljava nas da se suočimo s pitanjem tražeći odgovor koji će odgovarati važnosti pitanja. Zbog toga nam se činilo potrebno da nastavimo pratiti jedni druge u ovo nnesigurno vrijeme u kojem ništavilo prijeti životu svakoga od nas. Želimo se suočiti s ovim izazovom koji nas se tiče svijetu, ne uzmičući. To će nam omogućiti da provjerimo da li nova spoznaja i nova privrženost, svojstveni »novom stvorenju rođenom u krštenju, postaju normalna svijest s kojom se suočavamo sa svim okolnostima stvarnosti« (L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*). Don Giussani nam za tu provjeru nudi dragocjenu sugestiju metode: »Da bi mentalitet bio uistinu novi mentalitet, potrebno je da, polazeći od svijesti svoje „pripadnosti“, sve uspoređuje s onim što se događa sad«. Naše iskustvo usporedbe sa sadašnjim događajima je metoda koja nam je predložena kako bi mentalitet doista postao novi mentalitet. »Ako ne dosiže sadašnje iskustvo, nova spoznaja je apstraktna, u konačnici ne postoji. U tome smislu ne prosuditi događaje isto je što i skučiti vjeru«. (str. 68). Obećanje da iz takve usporedbe može u nama procvjetati novo stvorenje koje se rađa u krštenju i ponovno budi u susretu s kršćanskom zajednicom, čini privlačnim naš zajednički put. Tekst koji sada pripremam i na kojemu ćemo raditi sljedećih mjeseci želi biti pomoć na tom putu.*

*Julián Carrón
svibanj 2020*

ŠTO NAS IZBAVLJA IZ NIŠTAVILA

Julián Carrón

UVOD

»Što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš?«¹

Kakvu snagu imaju ove riječi psalma danas, nakon što smo postali svjesniji svog ništavila, svoje slabosti i nemoći, zbog virusa koji je cijeli svijet doveo u škripac! Svijest koju je okolnost korona virusa probudila u nama, još više iznosi na vidjelo našu zadivljenost (upravo dok se drugi zbog opasnosti zaraze udaljavaju od nas) zbog Nekoga tko se brine za nas, za koga vrijedimo više nego cijeli svijet: »Ljubavlju vječnom ljubim te, zato ti sačuvah milost«.²

Kako bismo mogli započeti dan a da nas ne gane ova ljubav koju osjećamo prema sebi? Još više u ovom trenutku. U čemu se sastoji ta ljubav? U milosti da smo primili vijest da nismo sami sa svojim ništavilom, da je On tu, Krist je tu. Doista, Njegova prisutnost, prisutnost koja nastavlja u povijesti, najdragocjeniji je dar koji smo primili. Zato svako jutro kad se probudimo molimo: *Veni Sancte Spiritus. Veni per Mariam*, kako bi svijest te ljubavi u nama postala još življa, tako da stalno sve više možemo uživati u tom daru, bez kojega ne bismo uspjeli gledati čak ni svoju egzistencijalnu situaciju.

»Što nas izbavlja iz ništavila?« To pitanje je trebalo voditi naše godišnje duhovne vježbe, najvažniji gest u životu našeg Bratstva. Ako nas je kritična zdravstvena situacija primorala da od njih odustanemo, nije izbrisala pitanje koje je, naprotiv, u svjetlu nedavnih događaja, postalo još važnije. Unaprijed smo poslali pitanje svima koji su na vježbama trebali sudjelovati, kako bi im ono pomoglo da obrate pozornost na vlastito iskustvo i i iz njega razviju vlastiti doprinos. To je izazvalo je osobe da snažno reagiraju, izazvalo je neizmjernu zahvalnost. To je ponovni dokaz – kao što se već dogodilo prošle godine³ – kad nešto izazove našu ljudskost, sa svim njenim ranama, odmah primijetimo i reagiramo.

»Što nas izbavlja iz ništavila?« Ljudi su shvatili da je to pitanje povezano s iskustvom života; ono je izazvalo neizrecivu zahvalnost i ujedno je bilo shvaćeno kao veliki znak prijateljstva. To razjašnjava i smisao riječi prijateljstvo. Prijatelji smo da jedni drugima pomognemo da se ne bojimo pitanja, čak ni onih koja zahtijevaju trud i uznemiruju, koja nas ranjavaju i uzdrmaju. Naše druženje ne bi bilo prijateljstvo kad bi ta pitanja na bilo koji način odmaknuli u stranu. Nakon

¹ Ps 8,5.

² Usp. Jer 31,3.

³ Odnosi se na duhovne vježbe Bratstva Comunione e Liberazione prošle godine u Riminiju od 12-15 travnja, pod naslovom »Što odolijeva šoku vremena?«

što je primila predloženo pitanje jedna osoba među vama je, započinjući pismo, napisala: »Oprosti mi što te ne oslovljam s vi. Htio bih ti napisati kao prijatelju, prijatelju od kojega tražim pomoć, od kojega tražim nemoguće. A prijatelje oslovljavam s ti«. Biti prijatelj znači gledati u lice, zajedno, s cijelom svojom ljudskosti, onakvom kakva jest, to pitanje: »Što nas može otrgnuti od ništavila?«

1. O kakvom ništavilu govorimo?

Ako smo govorili o »ništavilu« to je zato što je egzistencija suvremenog čovjeka (to jest naša osobna i društvena egzistencija) sve jasnije i očitije, bez osobite buke i puno govora o tome, ali ne bez vidljivih učinaka, obilježena nihilizmom. Ovdje ne mislimo na neku kulturnu struju već na egzistencijalnu situaciju. To je situacija koju nas zanima gledati, makar samo u njenim bitnim crtama, ne zbog zadovoljstva analize ili opisa, već sa žarkom željom da otkrijemo put koji omogućuje životu svakoga od nas da u okolnostim, kakve god one bile, korača prema vlastitom ispunjenju.

Kakve karakteristike ima nihilizam koji se više ili manje jasno, više ili manje svjesno, uvukao u naš način mišljenja i življenja?

S jedne strane nihilizam se predstavlja kao sumnja na krajnju bit stvarnosti: sve završava u ništavilu, također i mi sami: »Iz vrtoglave spoznaje da je sve prolazno, razvija se, kao malodušnost i lažna negacija, napast da mislimo kako su stvari iluzija i ništavilo«. ⁴

S druge strane, kao posljedica, on se predstavlja kao sumnja u pozitivnost života, sumnja da naša egzistencija ima smisla, da ima svrhu. To se obično izražava osjećajem praznine koji prijeti svemu što činimo. Konačni rezultat je podmuklo očajanje, čak i u životu onih koji su vrlo uspješni, prezaposleni s kalendarom ispunjenim brojnim sastancima i planovima za budućnost.

Poznati film osamdesetih godina *Priča bez kraja* na privlačan i efikasan način aludira na tu situaciju. Riječ je o dijalogu između Gmorka »sluge Vlasti koji se skriva iza ništavila« i Atreyua, mladog heroja koji je pozvan zaustaviti Ništavilo. »Ljudi su odustali od nade. Zaboravljaju svoje snove. Tako se širi Ništavilo«, kaže prvi. »Što je to ništavilo?!«, pita ga drugi. »To je praznina koja nas okružuje. Očajanje je to što uništava svijet, a ja sam postupio na način koji to potpomaže. [...] Jer lakše je vladati onima koji ne vjeruju u ništa. To je najsigurniji način da osvojimo vlast«. ⁵

Takve sugestivne metafore izražavaju nešto od onog stava koji ukazujemo riječju »nihilizam«. Svi ga možemo prepoznati: »ništavilo koje napreduje« u

⁴ L. Giussani, *L'uomo e il suo destino (Čovjek i njegova sudbina)*, Marietti 1820, Genova 1999, str. 13.

⁵ *Die unendliche Geschichte* (Beskonačna priča), RFT 1984, režija i dramaturgija Wolfgang Peterson

životu, »očajanje koje uništava«, »praznina koja nas okružuje«, drugim riječima on postaje društvena pojava.

Možda nas je činjenica da smo se morali zaustaviti zbog korona virusa navela da se zapitamo kao što već dugo nismo, kako i od čega živimo, kakvu svijest imamo o sebi i o stvarima. Kao što Tolstoj kaže: »Čovjeku bi bilo dovoljno da se zaustavi trenutak u svojim aktivnostima i razmisli, da usporedi zahtjeve svoga razuma i srca s aktualnim prilikama života, kako bi shvatio da je cijeli njegov život, sve njegovo djelovanje u stalnoj i očitoj suprotnosti s njegovom savjesti, njegovim razumom i srcem«. ⁶

Evo kako je mlada gimnazijalka, zaustavljajući se da razmisli, postala svjesna sebe: »Za vrijeme prvog tjedna karantene, kao mnogi drugi, proživljavala sam trenutke potpunog gubitka pouzdanja. Bila mi je strašna pomisao da sam zatvorena u kući, da ne mogu vidjeti prijatelje, mog mladića i da ne mogu slobodno izlaziti. Ali potom sam nazvala neke osobe i to me je pokrenulo. Osobito razgovor s prijateljem koji je na moju primjedbu „dobro sam, ali ne potpuno“, htio to dublje shvatiti. U razgovoru s njim shvatila sam da već dulje vremena nisam sebi postavljala nikakva pitanja, ništa me se nije stvarno doticalo, djelomično zbog straha a djelomično jer nisam željela doći do neugodnih odgovora. Shvatila sam da je glupo izbjegavati pitanja ako potom nisam sretna. Tako sam se počela pitati čega se stvarno bojim i shvatila sam da je ono što mi najviše izaziva tjeskobu tišina, praznina. To je nešto što me paralizira. Tišina u tebi izaziva osjećaj izgubljenosti, navodi te da razmišljaš, suočava te s tvojim strahovima i htio ili ne htio, s tvojim pitanjima. Prvi razlog da me strah postaviti pitanja je da se bojim da ih nemam. To objašnjava zašto se toliko bojim neizbježne tišine koja me obuzme prije nego odem spavati. Kako bih izbjegla da me taj osjećaj preplavi pobrinem se da moj duh bude zaokupljen mislima svake vrste, tako da izbjegnem suočavanje sa samom sobom, sve dok zaspim. Brine me odgovor koji ta pitanja mogu imati, bojim se da će me prisiliti da uzmem u obzir aspekte moje osobe koje ne želim upoznati ili će me potaknuti da započnem naporan put. Kao što je rekao moj prijatelj, draže mi je živjeti pod staklenim zvonom koje se sastoji od osmijeha, smijeha, trenutaka obeshrabrenja i tuge, svi bez života, magloviti. Živim u vrtlogu emocija koje me jedan dan vode u visinu a drugi padnem u najcrnje očajanje; oduševljava me vrijeme kad osjećam tu emociju da bih potom sve pohranila u ladicu „lijepih iskustava“. Svjesna sam da mi sve to nije dovoljno, želim mnogo više, želim nešto što mora biti veliko, jer, kako kaže Kierkegaard, „ništa svršeno, ni cijeli svijet, ne može zadovoljiti ljudsku dušu koja osjeća potrebu za vječnošću“.«

⁶ L. Tolstoj, *Il risveglio interiore (Unutarnje buđenje)*, Incontri editrice 2010, Versione Kindle.

Prije nekog vremena list *Tracce* je opisao nihilizam kao »podmuklog neprijatelja, teškog za dokučiti i pročitati jer se ne predstavlja uvijek jasnim crtama [...], već puno češće ima izgled neopipljivog oblika „upotrebi i baci“«. ⁷ Neopipljivog, a istodobno vrlo konkretnog. Naš prijatelj student opisao je to ovim riječima: »Ništavilo je puno suptilnije i podmuklije od onoga što sam zamišljao, ono malo svakodnevno ništavilo koje tako često prijete da prevlada mojim danima«.

Nastojeći što bolje razjasniti problem (koji možda neki ni ne vide ili uporno odbijaju da ga vide), možemo reći: sumnja da stvarnost nema temelja i nepovjerenje u postojanje smisla i punine egzistencije, isprepliću se i uzajamno podržavaju u tom nihilizmu koji nas se tiče sviju.

Suvremeni oblik nihilizma može se dakle opisati kao osjećaj vanjske praznine (ozračje u kojem živimo ponekad je poput staklenog zvona »sazdano od osmijeha, smijeha, neugodnih i tužnih trenutaka, svi bez života, magloviti«) i nutarnje praznine (»Svjesta sam da mi sve to nije dovoljno, želim mnogo više«), koji vode slabljenju odnosa sa stvarnošću, s okolnostima, koje se na kraju sve čine besmislene, koje ne zaslužuju da uz njih pristanemo. Postoji neka vrsta mrtvila u nama koje nas koči da se zauzmemo s onim što se događa, čak i onda kad smo zahvaćeni vrtlogom frenetičnih aktivnosti. Te su aktivnosti iznenada i za neko vrijeme bile prekinute korona virusom. Tako da smo malo ili puno, na jedan ili drugi način, svi bili „prisiljeni“ postaviti sebi pitanje gdje idemo, što želimo učiniti od svog života, što ga doista može podržati.

Lewis dodaje nijansu tom opisu. »Kršćani«, piše u jednom od svojih poznatih pisama starog đavla mlađem »opisuju Neprijatelja [to jest Krista] kao nekoga „bez koga ništa nije jako“. A ništa je vrlo jako; dovoljno jako da čovjeku orobi najbolje godine i to ne uživanjem u ugodnim grijesima, nego u jalovim mudrovanjima o tome zašto to i kako to, te zadovoljavanjem tričavih želja, čega je on samo napola svjestan«. ⁸

Tromost, prevrtljivost duha i, kao što Orwel primjećuje u svom proročanskom romanu 1984, *apatija*: »Pogodila ga je činjenica da ono što je uistinu obilježavalo moderni život nije bila toliko njegova okrutnost, ni sveopći osjećaj nesigurnosti, koliko njegova gola praznina, mračna apatija«. ⁹ Upravo ta »mračna apatija« nagrizala dušu i kopa jaz između nas i onoga što se događa: »Nije bilo ničega u mojoj okolici čemu bih se mogao diviti i što me moglo privući«, piše Dostojevski. ¹⁰

⁷ C. Espodito, *Il nichilismo della porta accanto (nihilizam susjednih vrata)*, intervju s Davide perillo, *Tracce-Litterae communionis*, studeni 2019, str. 12-18.

⁸ C.S. Lewis, *Pisma starog đavla mlađem*, Verbum 2001, str. 57-58.

⁹ Usp. G.Orwel, *1984*, Oscar Mondadori, Milano 1983, str. 97.

¹⁰ F. Dostojevski, *Bilješke iz podzemlja*, Mondadori, Milano 2011, str. 70.

Kao da ništa nije u stanju potaknuti osobu da se stvarno zauzme. Odnosi koje unatoč svemu održavamo, stvari koje unatoč svemu radimo, sve nam je dosadno, čak i ono što nas je neko vrijeme oduševljavalo.

To je lice koje danas ima nihilizam: iznemoglost, odsutnost težnje, energije, gubitak zadovoljstva života: »Bogatstva ima više, ali sile manje, nestale su misli koje vezuju, sve se razmekšalo, sve omlitavjelo, i svi su omlitavjeli! Svi, svi, svi smo mi omlitavjeli!«...¹¹

Zato papa Franjo smatra da je danas »opasna prijetnja [...] gubitak smisla života«.¹² To na potresan način izražava Cesare Pavese u pjesmi koju je napisao s nepunih 17 godina: »Koračati pustim ulicama / s neprekidnom morom straha / da vidim kako mi pred očima nestaju dugo priželjkivana djela; / osjećati kako u duši blijedi / žar, nada...sve....sve / i ostat tako bez ljubavi / [...] osuđen na svakodnevnu tugu«.¹³

Prije nekoliko mjeseci mlada studentica mi je napisala: »Zadnje vrijeme, kao nikad dosad, postala sam svjesna da živim trenutke ništavila, trenutke u kojima je obzor mog života obilježen slabljenjem želje, u kojima nestajem, živim napola. Ništavilo u meni govori mi na podmukli način, potiče me da se štedim: da štedim svoju energiju, jer jedino ono što ja imam u glavi vrijedi truda, ne uzimajući uopće u obzir druge prijedloge; potiče me da se štedim u odnosima jer ne isplati se s drugima dijeliti vlastite poteškoće. Ukratko, potiče me da živim nužni minimum, ali vidim da tako postajem sve hladnija i nezadovoljnija. I ovih zadnjih dana studenog, imam dojam da živim u mrtvačkoj atmosferi. Pred mnogim lijepim prilikama, bilo da se radi o neočekivanom odnosu sa studentima prve godine, ili diplomi mojih prijatelja na zadnjoj godini, često vidim da sam zatvorena u svojim mislima i poteškoćama. Primijetim da sam na milosti i nemilosti ništavila, osjećaja nelagode koji ne znam objasniti«.

Odlomak pisma koje sam nedavno dobio upućuje na isto iskustvo: »Budući da sam kod kuće, bez posla [zbog izolacije nametnute zdravstvenom situacijom] počela sam na vlastitoj osobi osjećati što je to ništavilo o kojemu govoriš. Ako ovo vrijeme nije ispunjeno nečim što traje, potpuno je prazno i ja nisam ništa«.

Ali to nije sve. Opisane karakteristike prati naime osjećaj nemoći da u korijenu promijenimo svoj stav (»neopipljiv oblik upotrebi i baci«, rekli smo), da se dignemo, kao da naši napori, čak ni neki poticaji koji nam dolaze izvana, nisu dovoljni da nas podignu, da promijene naš pogled na sebe i na stvarnost, da nam omoguće vidjeti dubinu stvarnosti i spasiti nas od praznine koju osjećamo.

To je bolno iskustvo koje je zajedničko mnogim našim suvremenicima. »Doista, ništa ne može spriječiti sve češće vraćanje trenucima u kojima se vaša

¹¹ F. M. Dostojevski, *Idiot*, Jutarnji list, Zagreb 2008, str. 357.

¹² Papa Franjo, *Opća audijencija*, 27 studeni 2019.

¹³ C. Pavese, »Mariu Sturani«, Monza – Torino, 13 siječnja 1926. Naš prijevod.

apsolutna samoća, osjećaj sveopće praznine, predosjećaj da se vaša egzistencija približava bolnoj i nepovratnoj nesreći, kako bi vas gurnuli u stanje istinske patnje«. ¹⁴

Potrebno nam je nešto što je u stanju probuditi svu veličinu naše želje, što nas otvara izazovu stvarnosti, okolnosti, kako bismo mogli »uvijek intenzivno živjeti stvarnost«. ¹⁵ Vidimo da nije dovoljno da se nešto jednostavno dogodi, nalazimo se u situaciji onoga tko se pokušava popeti uz jednu uzbrdicu, ali se posklizne i vrati na početnu točku. Mi se ponovno vraćamo svom ništavilu. Ne vidimo što ga može spriječiti i ne razumijemo od čega možemo ponovno krenuti. Stoga se vrlo neugodno osjećamo sa samim sobom.

Tu nelagodnost vidljivu kod mladih (ali koja se širi na sve), ustanovio je psihoanalitičar Galimberti, kojega smo citirali na Danu početka godine ¹⁶: »Mladi nisu dobro, ali ne razumiju čak ni zašto«. ¹⁷

Čuti te Galimbertove riječi na danu početka godine«, piše mi mladi prijatelj, »razderalo mi je srce, jer savršeno opisuje moj život o ovom periodu. Već mjesecima osjećam neku vrstu nezadovoljstva i tuge u svemu što radim. To nezadovoljstvo vidim svugdje, kao da iza maske osmijeha i tisuće stvari koje treba učiniti, vlada ništavilo, odsutnost istinskog smisla, odsutnost istinske radosti. Kako nedostaje smisao, preostaje samo dužnost, beskorisni osjećaj dužnosti koji me vuku samo još dublje. Možda je upravo to taj nihilizam o kojemu nam često govoriš. To je problem koji se tiče mog života. Doista, život sad kao da je manje život. Dokaz za to je da sve što ne ide po mom planu postaje težina koja me uništava. Dovoljna je sitnica, glupost koja ne ide kako ja hoću i ja klonem, predam se i prepustim. Pred stvarnošću sam rezigniran i tužan. Unatoč maske, čak i pokušaja da se pravim da to nije ništa, truda da nastavim, vidim da sam zapravo pred svime što mi se događa i što vidim, tužan, a ne razumijem zašto. Samo prije nekoliko godina sve je bilo suprotno, poteškoće su bile odskočna daska a ne težina. Sad pokušavam ne gledati potrebu svog srca, pravim se da je nema, da sam dobro, ništa me više ne zadivljava. Potrebno mi je nešto veliko da nadvlada ništavilo u koje sam upao. Zahvaljujem ti na društvu kojim me pratiš izazivajući me tvojim pitanjima i pitam te pomoć jer mi je potrebno da se ponovno počnem diviti, potrebno mi je da shvatim što mi se događa u danima, jer ne želim ostati u ovom ništavilu«.

Pustimo da nas život nosi, usmjerimo se banalnim stvarima, bez zahtjeva, kako bismo na neki način ispunili vrijeme koje prolazi. »Ne izabiremo ništavilo,

¹⁴ M. Houellebeck, *Extension du domaine de la lutte (Širenje područja borbe)*, Flammarion, Pariz 2010, str. 13.

¹⁵ L. Giussani, *Religioni smisao*, Verbum, Split 2002, str. 150

¹⁶ Autor ovdje misli na dan početka godine odraslih i studenata Comunione e Liberazione pod naslovom »Tko je taj?«, koji se održao u Milanu 29 rujna 2019.

¹⁷ Usp. U. Galimberti, »A 18 anni via di casa: ci vuole un servizio civile di 12 mesi« [S 18 godina daleko od kuće: potreban je civilni servis od 12 mjeseci], intervju s S. Lorenzetti, *Corriere della sera*, 15 rujna 2019.

prepuštamo mu se«¹⁸, jer kao što je govorio Malraux, »nema ideala kojem se možemo žrtvovati«, za kojeg se možemo stvarno založiti, jer »poznajemo laži svih, mi koji ne znamo što je istina«. ¹⁹

Vidimo da sadašnji nihilizam nije onaj prijašnji, koji se bunio protiv vrijednosti; današnji nihilizam nema te ambicije: ima lice „normalnog“ života, ali nagriženog iznutra, jer čini se da ništa ne vrijedi truda, ništa doista ne privlači niti osvaja. To je nihilizam koji se podnosi pasivno, uvlači se pod kožu i izaziva umor želje, slično maratoncu iscrpljenom trenutak nakon što je krenuo. Augusto del Noce je govorio o »veselom nihilizmu«, »bez nemira«, koji bi htio ugušiti »augustinsko *l'inquietum cor meum*« površnim užiticima.²⁰

2. Sloboda pred izazovom

U tom kontekstu naša se sloboda nalazi pred izazovom. Zapitajmo se: možemo li se zadovoljiti time da ravnodušno promatramo prizor ništavila koje napreduje u našem životu, kao što piše Houellebecq? »Smješten na raskrižju prostora i vremena / hladnim pogledom promatram napredovanje ništavila«. ²¹

Sloboda može odlučiti i da ne vidi i da pobjegne (»Uredu, na milosti smo i nemilosti ništavila. Pfff, koga je briga!«) zavaravajući se da ćemo problem riješiti jednostavno skrećući pogled. To uvijek možemo učiniti. Edgar Morin, jedan od najpoznatijih živućih europskih intelektualaca akutno primjećuje: »Shvatio sam da je izvor grešaka i iluzija skrivanje činjenica koje nam smetaju, njihovo uspavlivanje i brisanje iz svoga duha«. ²² Kao kad izvadimo zub da nas više ne boli; ne gledati da ne patimo. U ovo vrijeme korona virusa sve smo isprobali.

Da je Job živio u našem vremen, njegov prijatelj Zafar, kako bi ga utješio zbog svih pretrpljenih nevolja, mogao mu je reći: »U trenucima izolacije potrebno se zabaviti! Nema boljeg analgetika od užitka!«.

Ali, je li to istina? Možemo li doista dosegnuti cilj koji Del Noce pripisuje veselom nihilizmu, to jest ugušiti nemir srca ili, kao što Morin kaže, izbrisati iz svog duha napredovanje ništavila? Svatko neka pogleda vlastito iskustvo i odgovori. Možemo li doista na taj način riješiti problem, jednostavno skrećući pogled na drugu stranu?

Neki, kao Andrea Momoito, iskreno priznaju da taj put nije moguć: »Živiš teški dan? Ne brini se, poslat ću ti je jedan od onih glupih viceva koji neprestano kruže

¹⁸ C. Fabro, *Libro dell'esistenza e della libertà vagabonda (Knjiga života i lutajuće slobode)*, Piemme, Casale Monferrato (AL) 2000., str. 28.

¹⁹ A. Malraux, *La tentation de l'Occident, Œuvres complètes (Napast Zapada)* I Gallimard 1989, str. 110-111.

²⁰ A. Del Noce, *Lettera a Rodolfo Quadrelli*, (neobjavljeno 1984.) »sadašnji nihilizam je veseli nihilizam, koji bi se nesumnjivo mogao definirati ukidanjem augustinskog *l'inquietum cor meum*).

²¹ M. Houellebecq, u *Houellebecq, »Cahier d'el'Herne«*, uredila Agathe Novak-Lechevalier, siječanj 2017.

²² Usp. Edgar Morin, *Insegnare a vivere. Manifesto per cambiara l'educazione (Pouka življenja, Manifest za promjenu odgoja)*, Cortina Raffaello, Milano 2015.

WhatsAppom, premda osobno nalazim da nisu nimalo zabavni, premda mi se čini da sam cinična te da nastojim izmamiti osmijeh drugima, dok je sve što bih ja htjela, gledati Hospital Central (serija TV). Izmjenjujem video sa svojom kolegicom Andreom Liba, mislim na glupe slike gif koje trebam poslati preko Instagrama i potom se srušim, jer ne vjerujem ni u što. Potrebno mi je da znam da je moj svijet tu, ali to nije slučaj. [...] Ne mogu reći ništa više osim da sam očajna, da mi je teško shvatiti sve to veselje oko mene i sav taj optimizam, sve pozive za Zoom, tolike poruke, tolike aplause i sve te gluposti. [...] Ne preostaje mi drugo osim da naučim živjeti s tim bijesom. Bijesom koji me obuzima a za koji ne znam koga okriviti«. ²³

Isto tako iskreno Sol Aguirre priznaje da je razradila naputak čiju slabost i sama priznaje: »Evo me ovdje da pričam gluposti [...] kako bih vidjela hoće li jedna od njih slučajno izazvati osmijeh na mrkom licu. Smijeh, još jednom kao protuotrov stvarnosti koja je previše crna. Smijeh, premda često gledan s prezirom, uvijek je moj lijek«. ²⁴

Kao što piše Simone Weil, »činjenica je da se nitko ne zadovoljava da samo i jednostavno živi. [...] Želimo živjeti za nešto«²⁵, želimo živjeti intenzivno.

»Možemo imati krive ideje ali srce ne može pogriješiti, ili izgubiti greškom vlastitu svijest«. ²⁶ Ako srce ne može pogriješiti, što to podrazumijeva?

3. Iznenadenje

Pred nesposobnošću da do kraja riješimo svoju nelagodu (to jest problem koji nagrizi naše dane) možemo odlučiti da se jednostavno ne obaziremo na nju. Ali na naše iznenadenje bol ostaje. I te kako! Nemir srca može se prikriti ali ne izbrisati. Nezadovoljstvo se može prikriti ali ne posve ukloniti. U nama postoji nešto što na kraju krajeva ne možemo ušutkati. Unatoč maske koju stavimo i pokušaja da se pravimo da nema problema, trudeći se da idemo dalje, tužni smo i sve je poput kamena koji nas pritišće. Sve prije nego da će vađenjem zuba bol nestati! Bol ostaje. Zašto? Jer u nama je nešto što odolijeva.

»Osjećao sam nešto, duboko u sebi, duboko u mom srcu, mojoj svijesti, što je uporno odbijalo da umre, i očitovalo se gorućom tjeskobom«. ²⁷

Što je to što odolijeva? Houellebecq piše u svom pismu Bernard-Henri Lévyju koje sam ove godine često citirao, upravo jer mi se čini da jasno izražava ljudsku dinamiku koju opisujemo: »Teško mi je priznati da sam sve češće osjećao želju

²³ A. Momoito, Público, 10 travnja 2020.

²⁴ Usp. S. Aguirre, *el Español*, 3 travnja 2020.

²⁵ S. Weil, *Pensées sans ordre concernant l'amour de Dieu (Raštrkane misli o Božjoj ljubavi)*, Gallimard, Pariz 1962, str. 13.

²⁶ F. Dostojevski, *Lettere sulla creatività* (Pisma o kreativnosti), Feltrinelli, Milano 1991, str. 55.

²⁷ F. Dostojevski, *Memorie del sottosuolo* (Uspomene iz podzemlja), op. cit., str. 147.

da budem voljen. [...] I najmanje razmišljanje me svaki put uvjeravalo u apsurdnost tog sna. [...] Ali razmišljanje nije moglo ništa, želja je nastavljala, i moram priznati da traje i dalje«. ²⁸

Onda, inzistiram, nemojmo se prevariti i nemojmo dopustiti da nas drugi prevare govoreći da je dovoljno skrenuti pogled kako bismo riješili problem. Nihilizam nalazi otpor nadasve u nama, i na to trebamo biti pozorni.

Pred izazovom korona virusa Isabel Coixet priznaje svoju nemoć: »Sve što smo uzimali za očito više ne postoji. Ono što se pred nama otvara je gusta magla, bez svjetla. Priznajem da ne znam živjeti ovaj sat, ovo trenutke kojima nema kraja«. ²⁹ Španjolska režiserka priznaje da se ne uspijeva suočiti s ovim što se događa njoj kao i nama, i to u njoj izaziva duboku nelagodu koja minute koje prolaze pretvara u moru koja kao da nema kraja.

Sol Aguirre pak opisuje iskustvo izolacije: »Za vrijeme prvog tjedna izolacije bilo me strah. Ne samo zbog virusa, već i zbog mogućnosti da me obuzme tuga. Mislim na onu nepodnošljivu i dugotrajnu tugu koja pomuti vid i život. Nisam to nikome priznala jer znam što bi mi odgovorili: budi sretna, čini planove, nađi rješenja«. ³⁰

Što je očito u ovim reakcijama, u ovim iskrenim ispovijestima? Da ona izvorna čovjekova struktura koja je želja, i dalje postoji. Začuđujuće je to vidjeti u čovjeku kao Houellebecq, kao što svjedoči navedeno pismo. »Izvorni stav s kojim je čovjek stvoren ima u sebi poriv s točno određenim pravcem i ciljem, to je težnja k misteriju koji mu taj poriv daje, težnja k beskonačnom Bogu: *Bože, za sebe si nas stvorio i nemirno je naše srce dok ne počine u tebi* (sveti Augustin)«. ³¹ Ta izvorna struktura koja se ne može skućiti otkriva se upravo u srcu nihilizma koji je danas postao kulturni stav i društveni fenomen.

Koji je onda prvi korak čovjeka koji ne želi bježati od problema kojeg ne zna riješiti? To je priznanje, upravo u tom ozračju nedostatka smisla, da postoji nešto neumanjivo što odolijeva nihilizmu, svakom racionalističkom cinizmu, kao što na uzoran način svjedoči nihilist poput Houellebecqa. Što odolijeva. Moje „ja“, neumanjivo.

Ako sam pozoran moram priznati da je osnovna struktura moga „ja“ i dalje prisutna, unatoč tome što i ja snosim posljedice ozračja nedostatka smisla koji prevladava oko mene i koji je već neko vrijeme postao „klima“, „kultura“; što više ništavilo napreduje to više na vidjelo izlaze rane i očekivanja naše ljudskosti u svoj njihovoj snazi, ne više prikrivene kulturnom dijalektikom ili kolektivnim

²⁸ M. Houellebecq, *Ennemis publics*, (Javni neprijatelji) Flammarion-Grasset, Paris 2008.

²⁹ I. Coixet, ABC, 31 ožujka 2020.

³⁰ S. Aguirre, *El Español*, 1o travnja 2020.

³¹ L. Giussani, *U potrazi za ljudskim licem*, Teovizija, Zagreb 1999, str. 219.

projektima koji utječu na nas; očekivanja i rane izlaze na vidjelo u svom izvornom licu, bez oklopa brojnih govora.

»U meni je bilo nešto što je odbijalo umrijeti«, govorio je Dostojevski. A Chesterton primjećuje: »Kad ste stvarno doživjeli brodolom uvijek nađete ono što vam treba«. ³²

Vidjeli smo to na začudan način kad je izbila epidemija korona virusa. Probudeni iz svog mrtvila u nama su se javila pitanja. Intervjuiran od lista *Tracce* Maurizio Maggiani je izjavio: »Bili smo u dobu koje je sve izgledalo svršeno, u kome se više ništa nije moglo dogoditi. Sve je imalo svoju logiku, sve je bilo neosporno. Ništa nije moglo uzdrmati sistem. Živjeli smo kao da kažemo: što hoćeš više? Što hoćeš bolje? Gdje je to više, to bolje? Bio je konac povijesti. [...] Beskrajna pustara, ravna zemlja. Međutim jedan potres uzburkao je tu nepokretnu ravnicu i iz nje učinio uzbudljivi pejzaž«. Koji je bio prvi rezultat tog potresa? Pitanja. »Potrebno je da svatko sebi postavi pitanja jer ona nas stavljaju u prostor koji je manje skučen, osobađaju nas rešetaka zatvora u kojem smo zatočeni. [...] U metežu, u našem kaosu, možemo doći do razuma, možemo izrasti u odrasle osobe. Kako? Upravo pitajući, postavljajući pitanja«. Pred pitanjima nestaju »sva oholost i preuzetnost« ³³, koje nas tako često prate.

Nakon što smo izazvani vrtoglavom okolnosti, pitanja su sebi prokrčila put kroz zidove zone *konfora* u koju smo se zabarikadirali. Stakleno zvono se rasprsnulo: »Predugo smo živjeli pod anestezijom«, kaže Nuria Labari, jer »pripadamo sistemu koji je često izopačen u svojim temeljima«. ³⁴ Iskusili smo ono što Giussani tvrdi u desetom poglavlju *Religioznog smisla*: »Čovjek koji ne dolazi u dodir sa stvarnošću jer se, na primjer, ne treba puno trsiti, imat će vrlo ograničen osjećaj vlastite svijesti, manje će osjećati energiju i vibraciju svog razuma«. ³⁵

Ima trenutaka kad nas stvarnost tako jako pogodi da je vrlo teško ublažiti udarac, izbjeći ga ili ignorirati njegov izazov. Ono što se dogodilo probudilo je – uz pomoć naše slobode – našu pažnju, pokrenulo naš razum, oslobađajući pitanja smisla koja izražavaju njegovu narav. Govorim o onoj potrebi za smislom koja nas čini i koju je sudar sa stvarnošću, onakvom kakva jest, na impresivan način iznio na vidjelo. U tome smo smislu govorili o »buđenju ljudskoga«. ³⁶

Što nihilizam više napreduje, to postaje očitije da je nemoguće živjeti bez smisla, to jače osjećamo želju da budemo voljeni.

³² G.K. Chesterton, *Le avventure di un uomo vivo* (Avanture živog čovjeka), Mondadori, Milano 1981, str. 62.

³³ M. Maggiani, »Il cambio della vita« (Promjena života), intervju s Alessandrom Stoppa, *Tracce-Litterae communionis*, svibanj 2020, str. 15-16.

³⁴ N. Labari, *El Pais*, 18. ožujka 2020.

³⁵ L. Giussani, *Religioni smisao*, op. cit., str. 170.

³⁶ Usp. J. Carrón. *Buđenje ljudskoga. Razmatranja o jednom nesigurnom vremenu*, © Bratstvo Comunione e Liberazione 2020.

Upravo to se događa i »izgubljenom sinu«³⁷ o kojem govori Evanđelje: što pada niže, to on, iznenađujuće, više osjeća nostalgiju za ocem. Čak i oni koji vjeruju da nemaju oca (kao oni koji se prepoznaju u stavu opisanom od Houellebecqa) primijete da želja da budu voljeni i dalje traje, da je neuništiva.

»Naše vrijeme nema povjerenja u riječi i bježi od dogmi. Pa ipak poznaje važnost želje. Želi nejasno, ne zna što, ali ima osjećaj da je u njemu praznina koja treba biti ispunjena«.³⁸ Ta želja ne nestaje, ne gasi se. Zato Čehov kaže – da bismo shvatiti tko je pred nama trebamo poći od njegove želje: »Kad bi me u prošlosti uhvatila želja da razumijem nekoga ili sebe samoga, ispitivao sam, ne čine [kao što naprotiv mi radimo: s moralističkom upornošću prema sebi, lako zaustavimo pogled na svojim pogreškama, da bi se potom „bičevali“] u kojima je sve konvencionalno, već želje«. To je ono što čini Isus: što on vidi u Samarijanki? Njezinu žeđ, njezinu želju. obraća se žeđi te žene: ja imam vodu, novu drukčiju vodu, jedinu koja može utažiti tvoju žeđ«.³⁹ U tome smislu Čehov kaže: »Reci što hoćeš [što želiš] i reći ću ti tko si«.⁴⁰

Cijelo naše „ja“ je u toj želji, sve ovisi o tome što istinski i duboko želimo. A ti, što sad hoćeš? Što želiš? »Vjerujem da je to moje stalno podsjećanje na želju, (rekao je jednom don Giussani) koje proizlazi iz iskustva mog života [...] jedna od stvari koje čine simpatičnijim [zanimljivijim] ono što govorim, jer to je očito ljudski aspekt, koji se međutim najmanje primjećuje«⁴¹, jer mnogi bi ga (kao što smo upravo rekli), htjeli ugušiti, skrenuti pogled, pregaziti.

Kako živjeti u toj situaciji? Odakle krenuti da ponovno zadobijemo život koji riskiramo izgubiti. To pitanje izražava egzistencijalnu potrebu, ono je kao trn u mesu. Zbog neumanjivosti želje, koja odolijeva unatoč napredovanju ništavila i koja čini život dramatičnim, djelujući da pitanje postane još življe, nalazimo se pred alternativom: ili postajemo rezigniramo te skrenemo pogled na drugu stranu, praveći se da nema problema i varajući sami sebe, ili dopustimo da naša želja vapi, podržavajući potrebu srca koju nitko ne može ugasiti. Možemo, polazeći od svoje nelagode, prepoznati stvarnost i vapiti.

Ali... je li razumno vapiti ako, na kraju krajeva, ne postoji ništa? Ponekad otkrijemo da smo obeshrabreni, umorni od zazivanja u pomoć. Drugi put prevagne sumnja: vrijedi li uopće vapiti? Razlog te obeshrabrenosti, te sumnje je da mislimo da se taj vapaj srca, ta želja koja odolijeva svakom nihilizmu, razumije sama po sebi. Ali postojanje molbe, vapaja, želje, među svime je najmanje očito.

³⁷ Lk 15, 11-32.

³⁸ Usp. Varden, *La solitudine spezzata* (Kad samoća pukne), Qiqajon Comunità di Bose, Magnano (Bi) 2019.

³⁹ Usp. Iv 4, 4-42.

⁴⁰ A. Čehov, *Priče*, Bur, Milano 2010, str. 190.

⁴¹ Bratstvo Comunione e Liberazione (FCL) *Audiovizuelne dokumentacija*, Dan razmatranja za brakove, Milano, 23 siječnja 1977.

Uostalom, kad na to pomislimo, zadivimo se da postoji. Što dakle podrazumijeva postojanje tog vapaja?

Ako postoji vapaj, postoji i odgovor. Ponekad je teško razumjeti tu tvrdnju upravo zbog toga što sam rekao: mi uzimamo vapaj kao nešto očito. Koristeći do kraja razum, vjeran onome što mu iskustvo pokazuje, Giussani utvrđuje trajni zakon: »Potvrda postojanja odgovora sadržana je već u samom pitanju...«. ⁴² Tajanstven kakav jest, odgovor postoji. Sadržan je u pitanju (u tome smislu Maggiani primjećuje u intervjuu koji smo naveli da je odgovor »već u pitanju«⁴³). Doista, dodaje Giussani, »ugušimo li pitanje isključimo postojanje odgovora«. ⁴⁴ Potreba za smislom, ljubavi, ispunjenjem uključuje potvrdu cjeline, »krajnjeg odgovora koji je izvan životnih prilika koje možemo iskusiti«, ali postoji. Kako mogu znati da postoji? Jer, ponavljam, njegovo postojanje je u samoj dinamici moje osobe, u strukturi potreba moje ljudskosti. »Kad bismo izbrisali pretpostavku nečega „izvan“, te potrebe bi bile neprirodno ugušene«. ⁴⁵

4. »Ti« koji čuje naš vapaj

Potruga za smislom, ljubavi i potpunim ispunjenjem konstitutivna je našem razumu, njegov vrhunski izraz. Sama činjenica da se pitanje nametne „prisili nas“ da potvrdimo postojanje odgovora, čak i izvan obzora koji možemo izmjeriti. ⁴⁶ U protivnom ne bi postojao vapaj, ne bismo mogli objasniti postojanje pitanja. Kad poništimo kategoriju mogućnosti koja je sama struktura razuma, kad zbog poteškoće da utvrdimo odgovor, kažemo: »Nije moguće«, negiramo samu bit razuma, slabimo njegovu vitalnu snagu. Kad bih se zatekao izgubljen u šumi, vikati »U pomoć!« bio bi najrazumniji gest. Ali vikati podrazumijeva mogućnost da me netko čuje. Ma kako to bilo nevjerojatno ne mogu nikada posve isključiti mogućnost da će me netko čuti. Inače bi vikati bilo apsurdno. Stoga, u trenutku kad zbog poteškoće na koju naiđem, zanijećem mogućnost da netko čuje moj glas, moj razum zatamni. Upravo to je »iracionalnost« (to »očajanje«⁴⁷) koja predstavlja veliku napast za suvremenog čovjeka (za svakoga od nas): zbog poteškoća puta on kaže da je nemoguće; negirajući mogućnost odgovora, čovjek uviđa da snaga pitanja slabi, razum se pomućuje, želja slabi. Kad se pitanje ponovno budi? Kad pred sobom nađemo prisutnost koja odgovara, prisutnost koja odgovara našoj potrebi za cjelinom. Zato nije teško zamisliti s kakvom

⁴² L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 100.

⁴³ M. Maggiani, »Il cambio della vita«, op. cit., str. 15.

⁴⁴ L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 99.

⁴⁵ Isto, str. 194.

⁴⁶ Giussani piše: »Vrhunsko dostignuće razuma je kad nasluti postojanje nepoznatog, nedohvatljivog bića kome je usmjeren svako čovjekovo djelovanje jer čovjek o njemu ovisi. To je pojam *misterija*« L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 197).

⁴⁷ Usp. L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str.125-127.

neodoljivom snagom se digao vapaj slijepca Bartimeja kad je doznao da mu se približava onaj za koga je čuo da odgovara na duboko pitanje čovjekova života.

»Kad je Isus s učenicima i sa silnim mnoštvom izlazio iz Jerihona, kraj puta je sjedio slijepi prosjak Bartimej, sin Timejev. Kad je čuo da je to Isus Nazarećanin, stane vikati: [Vičemo pred nekim. Sigurno je puno ljudi prolazilo pored Bartimeja, ali samo kad je čuo govoriti o tom čovjeku s određenim imenom i prezimenom, on je počeo vikati]: „Sine Davidov, Isuse, smiluj mi se!“ [Ne vičemo pred bilo kime, već pred osobom koja ima određeno ime]. Mnogi ga ušutkivahu, ali on još jače vikaše: „Sine Davidov, smiluj mi se!“ Isus se zaustavi i reče: „Pozovite ga!“ I pozovu slijepca sokoleći ga: „Ustani! Zove te!“ On baci sa sebe ogrtač, skoči i dođe Isusu. Isus ga upita: „Što hoćeš da ti učinim?“⁴⁸

Od onda, od trenutka kad je Isus ušao u povijest, na obzoru čovjekova života postoji prisutnost kojoj možemo vapiti, Netko tko na vapaj svakoga od nas odgovara: »Što hoćeš da ti učinim?« Postoji netko tko čuje naš vapaj, Prisutnost koju nitko ne može izbrisati, stvarno se dogodilo i događa se, suvremeno je, nastavlja u povijesti. Mogućnost da ga sretnemo data je svakome od nas. Bilo kakva da je situacija u kojoj se nalazimo, hladnoća ili umor koji osjećamo, nesposobnost da nešto probudi naše zanimanje ili ništavilo koje nas obuzima, nitko, bilo kakav stav da ima, ne može izbjeći da ga dosegne Kristovo pitanje, da čuje da u njemu odjekne, zaori Kristovo pitanje upućeno njemu osobno: »Što hoćeš da ti učinim?« Ništa nas ne može spriječiti da kao slijepac Bartimej odgovorimo: »Učitelju moj, da progledam!«⁴⁹, da mogu »vidjeti«, to jest iskusiti snagu Tvoje privlačnosti kojom me izbavljaš iz ništavila.

Zašto smo zajedno? Jer smo i mi kao i Bartimej sreli tu Prisutnost koja čuje vapaj naše ljudskosti, koja je probudila nepokolebivu ljubav prema sebi, inače nezamislivu nježnost prema sebi, te nas podržava na našem putu da ne skrenemo prema ništavilu. Zajedno smo da vičemo poput slijepca Evanđelja. Možemo živjeti potpuno samo jer postoji ta Prisutnost, samo ako joj damo prostora u nama i među nama.

Dati prostora toj Prisutnosti ima svoje ime. Koje? Tišina. »Tišina [...] nije ništavilo, tišina je molitva, svijest da smo pred Bogom, [...] to je molba«.⁵⁰ Gubimo previše vremena govoreći o stvarima koje nemaju nikakve vrijednosti i koje nam ne pomažu živjeti. Pred svima onima koji nam kažu – na razne načine koji samo podržavaju nepažnju – : »Nemoj vikati, nemoj vikati, nemoj vikati!«, možemo međutim učiniti kao Bartimej koji je vikao samo još jače: »Isuse, smiluj mi se!« Ako u nama ima i malo ljubavi prema sebi, taj vapaj ispunja našu tišinu. U neizbježnoj drami života moguće je ne cenzurirati, ne podleći svojoj krhkosti i nemoći, jer postoji Prisutnost koja nas grli, koja grli cijelu našu zamršenu i

⁴⁸ Mk 10, 46-51.

⁴⁹ Mk 10, 51.

⁵⁰ Usp. L. Giussani, *La convenienza umana della fede* (Vjera nam ljudski odgovara), Bur, Milano 2018, str. 212-213.

nemirnu ljudskost, naginge se nad našim ranama i pita nas: »Što hoćeš da ti učinim?«